

MINISPECIAL

Iran

Vermalen tussen
ayatollahs en Amerika

CIA pleegt coup

Democratische premier
is te lastig voor de VS

Revolutie

Waarom geven Iraniërs
de macht aan Khomeini?

WK 1998

Vijanden zijn vrienden
op het voetbalveld

Mohammad Mossadeq als
minister-president, 1951.

CIA helpt Iraanse democratie om zeep

Onder de liberale premier Mohammad Mossadeq bloeide de Iraanse democratie begin jaren vijftig op. Geschokt door zijn populariteit in het Midden-Oosten, de nationalisering van de Iraanse olie-industrie en zijn bereidheid om met communisten samen te werken, organiseerden de Amerikanen en Britten in augustus 1953 een coup tegen hem.

Door Laurens Bluekens

De Tweede Wereldoorlog was voor Iran in eerste instantie een traumatische ervaring. Het land werd bezet door het Verenigd Koninkrijk en de Sovjet-Unie, met als gevolg economische malaise en hongersnood. Maar er waren ook hoopgevende ontwikkelingen. Met het vertrek van de laatste troepen in 1946 was Iran eindelijk van decennialange externe bemoeienis af. Althans op militair gebied, want de Britten behielden een aanzienlijk aandeel in de Iraanse olie-industrie. Tegelijkertijd had Iran in Amerika een machtige nieuwe vriend gevonden, die zich overal ter wereld opwierp als pleitbezorger van dekolonisatie en het zelfbeschikkingsrecht van volkeren. De Iraanse hoop was dat de Amerikanen het land met rust zouden laten. Die rust was zeer welkom, want in Iran leek de democratie definitief te ontluiken. Dat proces was in 1905 in gang gezet met de Constitutionele Revolutie, toen het land voor het eerst in de geschiedenis een

parlement kreeg. De revolutie werd destijds echter tegenwerkt door de Britten en uiteindelijk, op verzoek van de sjah, hard neergeslagen door Russische troepen. Op papier bleef Iran een constitutionele monarchie waar de sjah, de premier en het parlement de macht deelden. Maar de facto hadden de opeenvolgende, door Londen en Moskou gesteunde sjahs het voor het zeggen. Tot in 1941, het jaar waarin de twee mogendheden het Duitsgezinde Iran binnenvielen en sjah Reza Pahlavi vervingen door zijn prowesterse zoon Mohammad Reza Pahlavi. Omdat de Britten en de Sovjets hun handen vol hadden aan de strijd tegen nazi-Duitsland en vanwege de onervarenheid van de piepjonge nieuwe heerser, raakte de positie van de sjah verzwakt ten faveure van het Iraanse parlement. In politiek, sociaal en cultureel opzicht floreerde het land. Allerlei politieke partijen, kranten en maatschappelijke organisaties zagen het licht. De toegenomen ruimte voor het parlement was geen

garantie voor stabiliteit. Politieke protesten en manifestaties waren schering en inslag. Vooral uit de hoek van sjitische fundamentalisten was er ook de voortdurende dreiging van politieke moordaanslagen. Er werden telkens weer nieuwe verkiezingen uitgeschreven en Iran versleet de ene na de andere premier. Richting het einde van de jaren veertig wist de sjah zijn greep op de macht weer iets te verstevigen. Maar ook een andere ster was rijzende: die van zijn grote liberale en nationalistische rivaal Mohammad Mossadeq.

Hervormingen

Mossadeq was in 1882 geboren in een vooraanstaande familie: zijn vader had eind negentiende eeuw een ministerspost bekleed en zijn moeder stamde af van een Perzische prins uit het Huis der Kadjaren, de dynastie die tot halverwege de jaren twintig de sjahs had geleverd. Mohammad volgde een rechtenstudie in Europa, promoveerde daar ook en doceerde »

vervolgens enige tijd aan de politieke faculteit in Teheran. Na de Constitutionele Revolutie van 1905 werd hij gekozen in het nieuw opgerichte parlement, maar daarin kon hij niet plaatsnemen omdat hij nog geen dertig jaar was. Vanaf de jaren twintig kwam Mossadeq's politieke carrière alsnog in een stroomversnelling. Zo werd hij minister van Buitenlandse Zaken en van Financiën, en gouverneur van verschillende gebieden. Ook diende hij een aantal perioden als parlementariër. Halverwege de jaren twintig kwam Mossadeq in conflict met Reza Pahlavi. Die stond op het punt om, mede met Britse hulp, de troon in te nemen en dat druiste volgens Mossadeq in tegen de Iraanse grondwet. Maar het parlement dacht er anders over en bekrachtigde de machts-greep van de Pahlavi's. Mossadeq verdween achter slot en grendel en werd later onder huisarrest gezet.

Het uit de weg ruimen van sjah Reza Pahlavi in 1941 door de Sovjets en de Britten bood Mossadeq de ruimte om zijn rentree te maken. In 1944 werd hij weer in het parlement gekozen en in 1949 richtte hij een politieke partij op: het Nationaal Front. Daarin wist Mossadeq een brede coalitie van prodemocratische stromingen te verenigen, met als grootste belofte een Iran zonder buitenlandse bemoeienis – een wens die de Iraniërs al decennialang koesterden. De voornaamste doorn in het oog was het grote Britse aandeel in de Iraanse olie-industrie, al werd er ook met argusogen naar de Sovjet-Unie gekeken. Op binnenlands gebied hamerde de partij op sociale hervormingen om het leven van

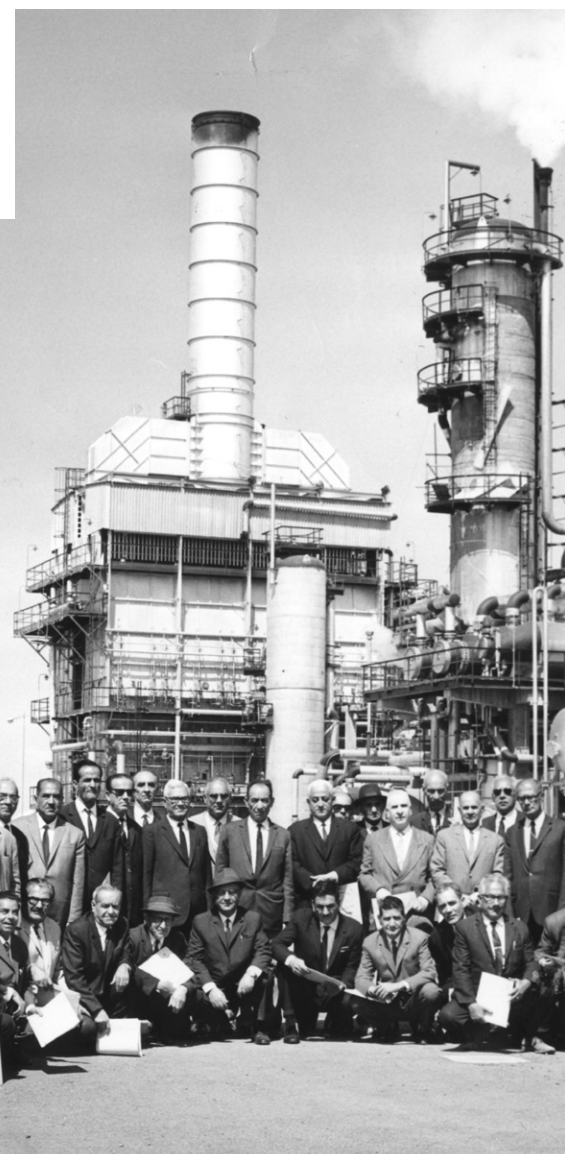
arme Iraniërs te verbeteren, het terugdringen van corruptie, het instellen van een onafhankelijke rechtspraak en het vergroten van de rechten van vrouwen. Uit onvrede over een gestrand wetsvoorstel over de hervorming van het kiessysteem, nam Mossadeq richting het einde

Mossadeq (rechts) bezoekt president Harry Truman in Washington, 1951.

van de jaren veertig weer even afstand van de politiek. Maar de geest was al uit de fles. Zijn belofte van een echt onafhankelijk Iran, zijn vasthoudendheid in het bewa-ken van de constitutie en zijn charismatische spreekstijl maakten Mossadeq enorm populair. De sjah kon zijn bloed wel drinken, omdat Mossadeq diens rol wilde reduceren tot een ceremoniële. Toch kon Mohammad Reza Pahlavi niet om zijn rivaal heen en hij droeg Mossadeq in april 1951 voor als premier. Het parlement stemde met de benoeming in.

Mossadeq zette direct een aantal binnenlandse hervormingen in gang, onder meer op het gebied van belastingen. Zo liet hij zijn eigen moeder voortaan gewoon belasting betalen, terwijl dat voor mensen met een aristocratische achtergrond niet gebruikelijk was. Maar de prioriteit van de nieuwe premier lag bij het terugveroveren van de inkomsten uit de olie-industrie. De

Toenadering

Ook in de Amerikaanse politiek maakt Mossadeq de tongen nog altijd los. Vooral politici van de Democratische Partij benadrukken dat de Verenigde Staten de anti-Amerikaanse houding van Iran door de coup van 1953 in ieder geval deels aan zichzelf te wijten hebben en dat Amerika Iran van het democratische pad af heeft gebracht. De voormalige presidentskandidaat Bernie Sanders zei in 2016 zelfs dat de kwalijke Amerikaanse rol in de staatsgreep aanleiding zou moeten zijn voor toenadering tussen Iran en de Verenigde Staten.

Iraniërs deden het Verenigd Koninkrijk een voorstel om de opbrengsten eerlijker tussen de twee landen te verdelen, maar kregen nul op het rekest. Daarop besloot Mossadeq de olie-industrie te nationaliseren. Die actie van Mossadeq had wereldwijd zo'n impact dat *Time Magazine* hem als 'Man of the Year' op de cover zette.

Angst voor communisme

De Britten reageerden woedend op de nationalisering, tekenden bezwaar aan bij de Verenigde Naties en gingen over tot een economische blokkade van Iran. Ze hoopten ook de Amerikanen achter zich te krijgen, maar die bleven Mossadeq steunen. Door de nationalisering werd de premier in eigen land nog populairder. De sjah vreesde dat hij zijn brede steun zou aanwenden om hem buitenspel te zetten, en onthief Mossadeq in de zomer van 1952 uit zijn functie. Dat besluit werkte als een

Mossadeq nationaliseerde de olie-industrie

boemerang: de Iraniërs gingen massaal de straat op om Mossadeqs terugkeer te eisen. Binnen een week was hij weer op zijn post. Ondertussen veranderden de Amerikanen langzaam van mening over Mossadeq. Dat had niet alleen met de Iraanse olierijkdom te maken, de Verenigde Staten waren ook gealarmeerd door de populariteit van de Iraanse premier in de rest van het Midden-Oosten. Mossadeq was een inspiratiebron en werd bijvoorbeeld in 1951 in Egypte als een held ontvangen. In plaats van zelfverzekerde leiders met allerlei nationalistische plannen zagen de Amerikanen in het Midden-Oosten liever halfbakken figuren aan het roer, die ze makkelijk konden beïnvloeden.

Ook de angst voor het communisme speelde mee in de Amerikaanse overwegingen. Mossadeq was absoluut geen communist, maar gaf de Iraanse communistische partij, die voor zijn tijd als premier verboden was geweest, wel ruimte en werkte in het parlement soms ook met haar samen.

In het boek *Patriot of Persia* uit 2012 schrijft de Britse journalist Christopher de

Bellaigue dat Mossadeq bij de Britse premier Winston Churchill te boek stond als een 'gek die vastberaden is het Verenigd Koninkrijk te vernederen' en bij de Amerikaanse president Dwight. D. Eisenhower als de man 'die Iran zou uitleveren aan de Sovjet-Unie'. De Britten en Amerikanen besloten samen te werken met de sjah om Mossadeq ten val te brengen. Ze betaalden journalisten, hoge geestelijken, straatbendes en legerofficieren om onrust te stoken, en gaven parlementariërs steekpenningen in ruil voor het intrekken van hun steun aan Mossadeq.

Het besturen van het land werd steeds moeilijker. De volksvertegenwoordiging zat vol met corrupte politici, er waren voortdurend conflicten en de premier was bang dat het parlement hem zou afzetten. Daarom hield Mossadeq in juli 1953 een referendum waarin hij het Iraanse volk vroeg om het parlement te ontbinden, waardoor zijn eigen macht drastisch zou toenemen en die van de sjah drastisch afnemen. Een overweldigende meerderheid stemde hiermee in. Daarop droeg de CIA de sjah op 16 augustus op een »

Een raffinaderij van de Anglo-Persian Oil Company in de jaren vijftig.

Mossadeqs supporters dragen hem op de schouders omdat hij Britse werknemers van de APOC heeft bevolen Iran te verlaten. Teheran, 27 september 1951.

decreet te tekenen waarmee hij Mossadeq onmiddellijk door een westersgezinde premier zou vervangen.

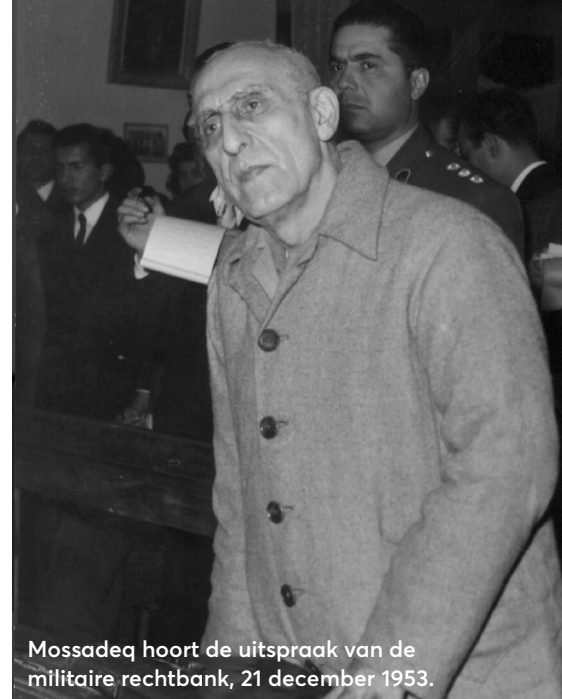
Mossadeq wist deze eerste coup poging te overleven. Communisten in het Iraanse leger hadden hem getipt dat er een staatsgreep ophanden was. In groten getale gingen sympathisanten van de premier, waaronder ook veel communisten, de straat op om hem te verdedigen. Hij arresteerde enkele coupplegers en de sjah moest het land zelfs even ontvluchten. Mossadeq dacht toen dat de dreiging voorbij was.

Ambassadeur

Maar slechts een paar dagen later wist een van de belangrijkste samenzweerders die nog op vrije voeten waren het vuurtje weer op te stoken. Met Amerikaanse hulp bracht Fazlollah Zahedi, een hoge militair en oud-minister, twee groepen samen:

sjahgezinde geestelijk leiders en een deel van de Iraanse bovenklasse, waar grote zorgen leefden over de ruimte die Mossadeq bood aan de communistische partij. Zij betaalden een aantal straatcriminelen om vermomd als communisten mee te protesteren met Mossadeqs aanhangers, standbeelden van de sjah omver te halen en antireligieuze leuzen te scanderen. Intussen gingen ook sjahgezinde demonstranten de straat op, waar zij hard botsten met de supporters van de premier. In de chaos dreigde Mossadeq de controle te verliezen. Hij wendde zich voor advies tot de Amerikaanse ambassadeur, niet wetende dat die in het complot zat. De ambassadeur adviseerde Mossadeq het leger in te zetten om alle protesten te laten stoppen. Dat deed hij, maar daarmee werkte de premier de coupplegers in de hand. De aanhang van Mossadeq en de communisten die met hem sympathiseer-

De Amerikanen zagen liever halfbakken figuren aan het roer

Mossadeq hoort de uitspraak van de militaire rechtbank, 21 december 1953.

den, raakten door het militaire optreden gedemoraliseerd. Zahedi zag zijn kans schoon en liet het leger om 'orde op zaken te stellen' alle regeringsgebouwen bestormen, inclusief de ambtswoning van de premier. Ditmaal ging de aanhang van Mossadeq niet de straat op om hem te verdedigen. Zijn regering kwam ten val. Na de coup werd Zahedi premier, terwijl de sjah steviger op de troon kwam te zitten en zich zou ontpoppen tot een onvervalste dictator. Mossadeq werd gearresteerd. Zijn

Opstandelingen tegen Mossadeqs regering in Teheran, augustus 1953.

Regime zwijgt Mossadeq dood

Voor het huidige regime is de herinnering aan Mossadeq een lastig dossier. De coup van 1953 is enerzijds een van pilaren onder het anti-Amerikaanse verhaal van de ayatollahs. De bezetting van de Amerikaanse ambassade in Teheran tijdens de Iraanse Revolutie in 1979 zou volgens sommigen zelfs direct te herleiden zijn tot de staatsgreep. Maar omdat Mossadeq liberaal en democratisch was, zwijgt het regime hem dood. De ayatollahs geven er ook geen ruchtbaarheid aan dat verschillende hoge geestelijken, waaronder de in 1962 overleden ayatollah Abol-Ghasem Kashani, gefinancierd werden door de CIA en een aanzienlijke rol hadden in de coup van 1953. In het huidige Iran herinnert geen enkel straatnaambordje of monument aan Mossadeq. Herdenkingen ter ere van hem zijn verboden en leden van het Nationaal Front, dat in nog afgezwakte vorm bestaat, worden onderdrukt en mogen niet aan verkiezingen deelnemen.

enige misdaad, zei hij tegen de militaire rechtbank die hem tot drie jaar cel zou veroordelen, was het nationaliseren van de olie-industrie en het verwijderen van het 'netwerk van kolonialisme en de politieke en economische invloed van het grootste rijk ter wereld' uit zijn land. Mohammad Mossadeq spendeerde de rest van zijn leven onder huisarrest en overleed op 5 maart 1967.

CIA geeft toe

Mossadeqs premierschap staat in brede kringen te boek als de periode waarin Iran het dichtst bij een volwaardige democratie was. Maar twee - deels overlappende - groeperingen zetten vraagtekens bij zijn erfenis. Het gaat om mensen die in Iran graag weer een door het Westen ondersteunde *regime change* zouden zien en mensen die willen dat de sjah weer aan de macht komt. Deze twee groepen trekken de democratische inborst van Mossadeq in twijfel en wijzen erop dat dat hij geen honderd procent democratisch mandaat bezat.

Het parlement had hem als premier gekozen, maar het Iraanse kiesrecht was zo beperkt dat de parlementariërs zelf niet de hele bevolking vertegenwoordigden. De democratie in Iran was begin jaren vijftig niet zo ver als in veel westerse landen. Voor de meeste historici is dat echter geen serieus argument, omdat Iran nooit dichterbij een volwaardige democratie is geweest dan toen. Veel deskundigen hebben ook begrip voor Mossadeqs keuze

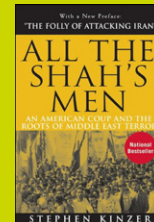
De in ballingschap levende kunstenaar Parastou Forouhar voor een portret van Mossadeq, 1998.

om het parlement in de zomer van 1953 buitenspel te zetten. De situatie was zo hachelijk en het land zo onbestuurbaar, dat hij niet anders kon.

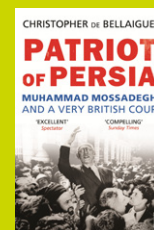
Huidige aanhangers van de monarchie suggereren dat de coup van 1953 niet geïnitieerd werd door het Westen, maar volledig uit Iran zelf kwam. Die bewering is door verschillende Amerikaanse politici onderuit gehaald. Onder anderen oud-president Barack Obama en voormalig minister van Buitenlandse Zaken Madeleine Albright hebben toegegeven dat de Amerikanen het voortouw hadden in het omverwerpen van Mossadeq. In 2013 gaf nota bene de CIA zelf zijn rol in de coup publiekelijk toe en kwamen er allerlei documenten met details beschikbaar. «

— *Laurens Bluekens is journalist. Met dank aan Peyman Jafari en Ida Reihani.*

Meer weten

All the shah's men: an American coup and the roots of Middle East terror (2003) door Stephen Kinzer.

Patriot of Persia. Muhammad Mossadegh and a tragic Anglo-American coup (2012) door Christopher de Bellaigue.

The United States Overthrew Iran's Last Democratic Leader (2019) door Roham Alvandi, artikel in *Foreign Policy*.

Aangewezen door God zelve

Hij was saai, hij sprak slecht en hij had een pamflet geschreven getiteld 'De islam is geen religie voor pacifisten'. Als ze zich beter in hem hadden verdiept, hadden de Iraniërs ayatollah Khomeini nooit juichend binnengehaald.

Door Koen Vossen

Het leiderschap van ayatollah Khomeini is onlosmakelijk verbonden met mensenmassa's. Net als Adolf Hitler en Benito Mussolini had Khomeini het vermogen om grote menigten in vuur en vlam te zetten. Op het moment dat hij, na vijftien jaar ballingschap, op 1 februari 1979 weer voet op Iraanse bodem zette, werd hij opgewacht door miljoenen dolenthousiaste aanhangers die hem als een soort messias beschouwden. Zijn begrafenis op 3 juni 1989 staat nog steeds op de lijst van drukstbezochte evenementen in de geschiedenis. Naar schatting zes miljoen mensen waren in Teheran de straat op gegaan om een glimp op te vangen van de kist waarin de geliefde leider werd vervoerd. Groepen aanhangers probeerden stukken van de lijkwade af te scheuren en blokkeerden de toegang tot de begraafplaats. In de mensenmenigte raakten honderden mensen oververhit of

werden onder de voet gelopen: tientallen vonden uiteindelijk de dood. De aan hysterie grenzende verering wekte buiten Iran vooral bevreemding. Wat zagen veel Iraniërs toch in die stuurs kijkend grijsaard met zijn zwarte tulband, lange grijze baard en zwarte gewaden? In tegenstelling tot Hitler en Mussolini was Khomeini geen begenadigd spreker of dramatisch acteur. Als persoon was hij uitgesproken saai: hij had zijn hele leven gewijd aan de studie van de islam, leefde als een asceet, reisde weinig en begaf zich nauwelijks onder de mensen. Toen hij aan de macht was, ging het bovendien al snel bergafwaarts met het land. Een bloedige oorlog met Irak kostte aan bijna een miljoen Iraniërs het leven. Economisch raakte Iran volledig aan de grond, internationaal verkeerde het land in een isolement en bij mensenrechtenorganisaties stond het regime van Khomeini te boek als een zeer repressieve dictatuur

waarin dagelijks mensenrechten werden geschonden. Duizenden Iraniërs, vooral hoger opgeleiden, ontvluchtten het land. En toch werd Khomeini's naam in Iran tot lang na zijn dood met grote eerbied uitgesproken en gold zijn mausoleum als een topattractie.

Geheime dienst

Om zijn populariteit te verklaren moeten we vooral kijken naar de manier waarop Khomeini aan de macht is gekomen en wie hij daarbij afloste. Twee weken voordat Khomeini in 1979 zijn glorieuze terugkeer in Teheran maakte, was Mohammad Reza Pahlavi, de sjah van Iran, naar Egypte vertrokken. Officieel heette het dat zijne koninklijke hoogheid alleen een vakantie zou houden, maar voor vrijwel iedereen was duidelijk dat de kans dat hij nog zou terugkeren klein was. Al een jaar lang was Iran het toneel van massale demonstraties, stakingen en »

Met zijn grijze baard, donkere wenkbrauwen en zwarte tulband groeit Khomeini uit tot een icoon van de twintigste eeuw.

De sjah organiseerde een feest voor 300 miljoen dollar

relletjes. Een brede coalitie van seculiere nationalistes, liberalen, communisten en sjitische geestelijken eiste het vertrek van de sjah. Deze probeerde alle zeilen bij te zetten om zijn regime te redden, maar rond december was zijn positie onhoudbaar geworden. In dezelfde tijd werd ongeneslijke kanker bij hem geconstateerd, wat zijn beslissing om te vertrekken waarschijnlijk vereenvoudigde.

Hoewel hij al vanaf 1941 op de troon zat, was de sjah nooit populair geweest. Het was ook niet de eerste keer dat hij onder druk van de publieke opinie zijn land was ontvlucht. In 1953 was hij al een keer naar Rome uitgeweken, nadat er massale demonstraties waren geweest naar aanleiding van zijn besluit om de populaire linkse premier Mohammad Mossadeq te ontslaan. Mossadeq had de Iraanse olie-industrie willen nationaliseren, tot grote schrik van de Britten en Amerikanen. Dankzij een slimme operatie wist de CIA uiteindelijk Mossadeq ten val te brengen en de sjah weer stevig op zijn troon te plaatsen. Op aandringen van de Amerikanen besloot deze de touwtjes vervolgens wat strakker aan te halen. Met forse Amerikaanse financiële steun werd een imposant leger opgezet, alsmede een geheime dienst, de SAVAK, die al snel berucht werd vanwege de wrede martelmethodes. Begrijpelijkerwijs koesterden veel Iraniërs sindsdien een groot wantrouwen tegenover de Amerikanen.

Om meer steun op het platteland te verwerven lanceerde de sjah tegelijk een ambitieus landhervormingsprogramma onder de naam 'Witte Revolutie'. De ooit zo verlegen sjah kreeg de smaak van het regeren langzamerhand te pakken en begon gaandeweg zijn regerperiode

Sjah Mohammad Reza Pahlavi en zijn vrouw Farah Diba Pahlavi openen tijdens een staatsbezoek aan Frankrijk het gala in het paleis van Versailles, 24 juni 1974.

steeds wildere plannen te ontvouwen. Hij spiegelde zich aan de grote Perzische koningen uit de Oudheid en zag voor zichzelf de taak weggelegd om van Iran een van de vijf machtigste landen op de wereld te maken.

Om dit doel te bereiken begon de sjah zonder veel beleid met geld te smijten, daarbij geholpen door de sterk gestegen

olie-inkomsten. Een stroom van peperdure buitenlandse adviseurs en handige zakenmannen kwam naar Iran om hun hoogwaardige kennis en geavanceerde machines te verkopen. Hoewel de welvaart over de gehele breedte wel toenam, bleek het geld vooral ten goede te komen van een zeer kleine groep Iraniërs. Symbool voor de toegenomen afstand

De heilige oorlog

Op 22 september 1980 viel de Iraakse dictator Saddam Hoessein de Iraanse provincie Khoezistan binnen. Deze olierijke provincie hoorde volgens Saddam van oudsher bij Irak. Bovendien wilde hij de grensvier Shatt al Arab controleren. Aanvankelijk verliep de oorlog gunstig voor het goed bewapende Iraakse leger. Khomeini riep echter op tot een heilige oorlog tegen Irak en stuurde tienduizenden fanatieke Iraanse soldaten naar het front. Er volgde een langdurige en wrede oorlog, waarbij Saddam zelfs gebruikmaakte van gifgas. In totaal vielen naar schatting een miljoen slachtoffers in deze langste oorlog van de twintigste eeuw. Na een VN-resolutie werd de strijd op 20 juli 1988 gestaakt. Uiteindelijk had geen van beide landen noemenswaardige terreinwinst geboekt.

Militairen die zich bij de revolutie hebben aangesloten worden toegejuicht. Teheran, 15 januari 1979.

tussen de kleine groep rijken en de verpauperde massa was het 300 miljoen dollar kostende feest dat de sjah in 1971 organiseerde naar aanleiding van het 2500-jarig bestaan van het Perzische Rijk. Toch waren er op dat moment weinig signalen dat de dagen van het regime geteld waren. De sjah kon vertrouwen op het enorme leger, de uitgebreide geheime dienst én op de onvoorwaardelijke steun van de Amerikanen, die in hem een belangrijk bastion tegen het communisme zagen. Er bestond wel een oppositie, maar deze was voornamelijk sterk verdeeld en had te maken met keiharde repressie. Veel tegenstanders van het regime leefden in ballingschap of zaten gevangen en moesten volgens hardnekkige geruchten de meest vreselijke martelingen ondergaan. De oppositie kreeg wat meer lucht toen »

Ruhollah Khomeini keert terug uit ballingschap en wordt als een verlosser begroet. Teheran, 2 februari 1979.

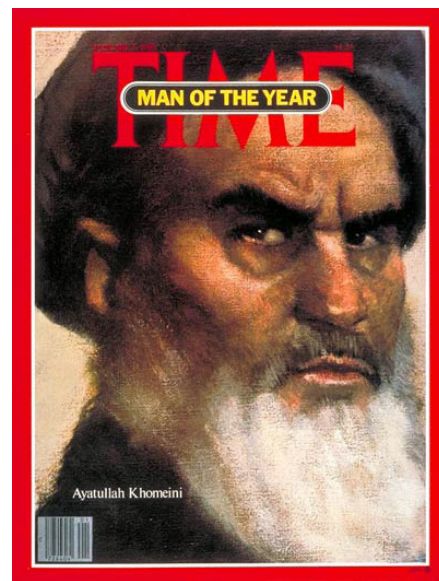
52 Amerikanen gegijzeld

De Iraanse gijzelingscrisis staat hoog op het lijstje trauma's van de Verenigde Staten. Op 4 november 1979 stormde een groepje Iraanse studenten de Amerikaanse ambassade in Teheran binnen. Zij waren woedend dat de Verenigde Staten hadden besloten de doodzieke sjah tot hun land toe te laten om verzorging te krijgen. Voor zover bekend was Khomeini niet op de hoogte van de plannen van de studenten, maar hij betuigde wel zijn instemming.

De bezetting, waarbij eerst 66 en uiteindelijk 52 Amerikaanse diplomaten werden gegijzeld, zou maar liefst 444 dagen duren. Een reddingspoging van de Amerikaanse luchtmacht mislukte faliekant: op weg naar Teheran botsten twee helikopters op elkaar, waarna de operatie moest worden afgeblazen. Pas op 19 januari 1981 zou er een einde komen aan de gijzeling na ondertekening van de zogeheten Akkoorden van Algiers. Dezelfde dag werd Ronald Reagan benoemd tot president van de Verenigde Staten.

Iraaniërs bidden buiten voor de Amerikaanse ambassade, terwijl binnen het personeel wordt gegijzeld. Teheran, 20 november 1979.

Volgens *Time Magazine* is Khomeini de Man van het Jaar 1979.

preken gingen van hand tot hand en bezorgden Khomeini een soort cultstatus. Hoe groot zijn aanhang was bleek in januari 1978, toen een aan het regime gelieerd Iraans dagblad een artikel publiceerde vol verdachtmakingen aan het adres van Khomeini. Duizenden woedende aanhangers gingen de straat op en bij de schermutselingen die volgden vielen er tientallen doden en gewonden. Naar sjiitisch gebruik werden de slachtoffers veertig dagen later herdacht, wat weer tot nieuwe rellen met dodelijke slachtoffers leidde en dus ook nieuwe herdenkingsbijeenkomsten, die opnieuw toneel werden van rellen. Zo bleef het in 1978 permanent onrustig.

Het meest opvallende was dat ook de linkse, seculiere oppositie een islamitische geestelijke als Khomeini uiteindelijk als een symboolfiguur accepteerde. Velen meenden aanvankelijk in de ayatollah een geestverwant te herkennen. Niet alleen keerde hij zich tegen de sjah en tegen de Amerikanen, maar ook sprak hij, zij het in tamelijk vage termen, over een klasstrijd tegen imperialisten en over een

de sjah in 1977 besloot om, onder druk van de Amerikaanse president Jimmy Carter, de repressie iets te verlichten. Daardoor werd pas goed duidelijk hoe impopulair het regime was en hoe groot het verlangen naar een machtswisseling. In verschillende bedrijven besloten werknemers te staken, in de krottenwijken van Teheran braken relletjes uit, schrijvers en intellectuelen begonnen zich te roeren, en zelfs uit het leger kwamen berichten van ongehoorzaamheid.

Cassettebandjes

Wat in 1977 nog ontbrak was een leider, een symboolfiguur achter wie de bonte verzameling van oppositiegroepen zich kon scharen. Op dat moment kwam de bejaarde ayatollah Ruhollah Khomeini in beeld. De in 1902 geboren Khomeini woonde sinds 1964 in de Irakese stad Najaf

omdat hij door de sjah het land uit was gezet. In de voorgaande jaren had Khomeini zich in een aantal felle redevoeringen gekeerd tegen de Witte Revolutie, tegen het algehele morele verval en tegen de grote Amerikaanse invloed in Iran. Hij was daarmee de eerste hooggeplaatste geestelijke die zich zo openlijk tegen het regime keerde: de meeste andere sjiitische geestelijken hadden zich altijd afzijdig gehouden van de politiek. Vanuit zijn ballingsoord bleef Khomeini oproepen tot verzet tegen de sjah. Binnen-gesmokkelde cassettebandjes met zijn

Vanuit zijn ballingsoord bleef Khomeini oproepen tot verzet

nieuwe samenleving waarin meer gelijkheid zou heersen. Bovendien had hij aangekondigd dat hij zelf geen directe politieke rol ambieerde.

Zou deze oude charismatische geestelijke niet een soort Iraanse Gandhi kunnen worden? Sommige van zijn sjitische aanhangers zagen meer dan dat in Khomeini: zij begonnen in hem trekken te herkennen van de 'Mahdi', de twaalfde imam die in 874 spoorloos was verdwenen en die volgens de overlevering aan het einde der tijden zou terugkeren. Zo nam zijn status in 1978 mythische proporties aan: duizenden Iraniërs beweerden zelfs dat zijn gezicht op de maan te zien was. Eenmaal aan de macht bleek Khomeini noch de nieuwe Mahdi, noch de nieuwe Gandhi te zijn. Vooral de linkse oppositiebewegingen hadden zich lelijk vergist in de bedoelingen van de sluwe Khomeini. Na zijn terugkeer volgde aanvankelijk nog een korte 'Lente van de Vrijheid', waarin behoorlijk wat vrijheid werd toegestaan en in het hele land allerlei comités opgericht

werden. Maar dit duurde niet lang, want gesteund door miljoenen aanhangers begon Khomeini de macht meer en meer naar zich toe te trekken.

De langdurige bezetting van de Amerikaanse ambassade (van november 1979 tot februari 1981) en de inval van het Iraakse leger op 22 september 1980 boden Khomeini de gelegenheid om intern alle oppositie definitief op te ruimen en grote

delen van het staatsapparaat onder zijn controle te brengen. Daarmee waren de voorwaarden gelegd voor de vestiging van de islamitische staat die Khomeini altijd had gewenst.

Raad van Hoeders

Als zijn seculiere medestanders zich wat meer hadden verdiept in Khomeini's achtergrond hadden zij dit kunnen »

Een opstandeling heeft een geweer bemachtigd op de dag dat het regime van de sjah ineenstort. Teheran, 11 februari 1979.

Een dorp in het zuiden van Iran, jaren zeventig. Na de machtsovername van Khomeini worden bezittingen van de sjah herverdeeld onder de armen en komen er overheidsbanen bij.

Tijdens een massademonstratie tegen de sjah dragen de betogers een portret van Khomeini. Teheran, januari 1979.

weten. In 1942 al schreef hij een pamflet met de weinig Gandhi-achtige titel *De islam is geen religie voor pacifisten*, waarin hij stelde dat de poorten naar het paradijs alleen door jihadisten konden worden geopend.

Begin jaren zeventig verspreidde hij preken en lessen waarin hij een soort blauwdruk gaf van de volmaakte islamitische staat. In afwachting van de terugkeer van de Mahdi zouden geestelijken het land moeten regeren op basis van de islamitische wetten. Die geestelijken verzamelden zich rondom één enkele leider, een imam die door God was aangewezen. Die rol zag Khomeini uiteindelijk voor zichzelf weggelegd. Zijn macht was gelegitimeerd door God zelf.

Khomeini's ideeën vonden hun weerslag in de grondwet die in december 1979 werd aangenomen. Deze bevatte op het oog verrassend democratische elementen, zoals een door verkiezingen samengesteld parlement en zelfs een door het volk

gekozen president. Maar boven parlement en president stond een uit geestelijken samengestelde Raad van Hoeders, die alle wetgeving nauwkeurig controleerde en die ook partijen en kandidaten kon afkeuren. Daarboven stond dan de voor het leven benoemde Opperste Leider, de ayatollah Khomeini. Iran was geen democratie geworden, zoals zovelen hadden gehoopt, maar een theocratie, waarin geestelijken het laatste woord hadden. Khomeini's praktische beleid was gebaseerd op repressie enerzijds en sociale politiek anderzijds. De sociale politiek bestond onder meer uit een herverdeling

van de bezittingen van de sjah onder de armeren en uit het creëren van tal van nieuwe banen in de uitdijende ministeries. Daartegenover verloren burgers veel van hun vrijheid: de media stonden onder censuur, partijen werden verboden en opposanten gearresteerd. Tussen 1981 en 1985 zijn zeker 6000 leden van linkse oppositiegroepen geëxecuteerd. Een speciale Revolutionaire Garde werd opgericht om de verworvenheden van de islamitische revolutie te beschermen, evenals een zedenpolitie die nauwgezet controleerde of iedereen zich wel aan de islamitische voorschriften hield. Al een

De linkse bewegingen hadden zich lelijk vergist in de sluwe Khomeini

paar jaar na Khomeini's terugkeer begon Iran trekken te vertonen van een totalitair regime, inclusief een sterke persoonsverheerlijking van de als messias aanbeden ayatollah.

De macht had Khomeini niet milder gemaakt. De aanhoudende oorlog met Irak, de economische neergang en het internationale isolement maakten hem bitter en onvermurwbaar. Hij wantrouwde veel van zijn naaste bondgenoten en koos steeds meer voor een eigen koers. Zo beval hij op 20 augustus 1988 de executie van 2800 politiek gevangenen, iets wat in eigen kring verontwaardiging wekte; zijn vertrouweling en beoogd opvolger ayatollah Hoessein-Ali Montazeri moest zijn kritiek zelfs bekopen met een huisarrest. Met lede ogen zag Khomeini hoe sommigen binnen het regime aandrongen op betere betrekkingen met het Westen. Het was een van de redenen waarom hij op 14 februari 1989 zijn beruchte fatwa tegen de schrijver Salman Rushdie uitsprak. Met succes dreef hij Iran zo verder het isolement in.

Het zou zijn laatste grote daad zijn. Op 3 juni 1989 overleed hij, 87 jaar oud. De door hem vormgegeven Islamitische Republiek bleef echter bestaan. Zijn opvolger Ali Khamenei toonde zich een iets minder dominante leider, maar ook onder hem bleef de speelruimte betrekkelijk klein. Achtereenvolgende presidenten als Rafsanjani, Khatami, Ahmadinejad en Rohani bleven altijd gebonden aan de wensen van Khamenei en de Raad van Hoeders. Sinds 1999 zijn om de paar jaar protesten uitgebroken, en keer op keer werden die ongenadig hard neergeslagen. In antwoord op de laatste protestgolf in januari 2026 vermoordden de Iraanse staatsveiligheidsdiensten naar schatting 30.000 mensen. Het lijkt erop dat het door Khomeini gevestigde regime steeds bruter geweld tegen de eigen burgers moet gebruiken om in het zadel te blijven. «

— *Koen Vossen is historicus, publicist en docent politicologie aan de Radboud Universiteit Nijmegen.*

Het regime van de Islamitische Republiek Iran ziet er streng op toe dat alle vrouwen zich sluieren. Qom, 2015.

Meer weten

Het andere Iran. Van de revolutie tot vandaag (2009) van Peyman Jafari is een uitstekende inleiding.

Op weg naar Armageddon. De evolutie van het fanatisme (2012) door Bob de Graaff gaat in op de ideologie van Khomeini.

De Sjah aller Sjahs (2009) door Ryszard Kapuscinski gaat over het regime van Mohammad Reza Pahlavi.

Op het WK waren Iran en VS vrienden

Het Iraanse voetbalelftal speelt deze zomer op het WK in de Verenigde Staten en zou in een van de ronden het gastland kunnen treffen. Die wedstrijd zal beladen zijn, maar kan misschien de twee aartsvijanden wat dichtert tot elkaar brengen. Dat is immers eerder gebeurd, op het WK van 1998.

Door Laurens Bluekens

Voor de wedstrijd gaan de spelers van Iran en de VS samen op de foto. Lyon, 21 juni 1998.

Recente voetbalhoogtepunten voor Nederland zijn de eindzege van Oranje op het EK in 1988, de goal van Dennis Bergkamp tegen Argentinië op het WK in 1998 en de duikkopbal van Robin van Persie tegen Spanje op het WK in 2014. Maar voor Iran is er maar één wedstrijd die in het collectieve geheugen gegrift staat: de 1-2 overwinning

op de Verenigde Staten, behaald op 21 juni 1998 tijdens het WK in Frankrijk. Brian McBride maakte het doelpunt voor de VS, Hamid Estili en Mehdi Mahdavia scoorden de goals voor Iran.

De Iraanse zege leidde tot uitzinnige vreugde in de straten van Teheran en elders: dansende menigten, toeterende auto's, wapperende Iraanse vlaggen.

Sportief gezien had er veel druk gestaan op de clash: beide teams hadden hun eerste groepswedstrijd verloren en hadden een goed resultaat nodig om nog kans te maken op de finaleronden.

Zover kwam het overigens niet, want op de Iraanse overwinning – de eerste winstpartij van Iran ooit op een WK – volgde een 0-2 verlies tegen Duitsland. Het »

Iraanse elftal kon zijn koffers pakken, maar dat deed door de overwinning op de Amerikanen net wat minder pijn. Het succes vervulde de Iraniërs met trots. 'Het was de eerste keer na de revolutie van 1979 dat de wereld positief naar Iran keek,' zegt de Iraanse BBC-sportjournalist Pooria Jafereh, die bij de wedstrijd was en er een documentaire over maakte. 'Vooral door de gijzelingscrisis van 1979 stond Iran er niet goed op in de internationale gemeenschap.'

Een groep radicale Iraanse studenten had vanaf november 1979 52 Amerikaanse gijzelaars vastgehouden in de Amerikaanse ambassade in Teheran. Zij eisten de uitlevering van sjah Mohammad Reza Pahlavi. Hij was gevlucht voor de revolutie, die Iran van een prowesterse monarchie in een antiwesterse islamitische theocratie had veranderd. De gijzelaars werden na 444 dagen vrijgelaten, maar de relatie tussen Iran en de Verenigde Staten was verpest. Amerika sneede de diplomatieke banden door, bevroor Iraanse tegoeden en voerde sancties in tegen de import van Iraanse olie.

Dialogoog

Iran ontpopte zich tot schurkenstaat en internationale paria onder leiding van de grootayatollahs Khomeini en later Khamenei. Door Irans steun aan internationaal terrorisme, militaire schermutselingen en de Irak-Iranoorlog in de jaren tachtig – waarin Amerika Irak steunde – bleef de band met Amerika slecht. In de jaren negentig besloten de Verenigde Staten tot een algeheel handelsverbod en

maatregelen om te voorkomen dat Iran nucleaire wapens in handen zou krijgen. Maar in het jaar voor het WK 1998 kreeg de relatie wat lucht. De hervormingsgezinde Mohammed Khatami was president geworden. Hij zocht de dialoog, zegt historicus Peyman Jafari, verbonden aan het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis. 'In een interview met CNN in januari 1998 sprak hij vol lof over de Verenigde Staten, de Amerikaanse revolutie en George Washington.' Hij benadrukte ook de verschillen tussen de landen, maar Khatami reikte de Verenigde Staten duidelijk de hand. Het Iraanse volk hoopte daardoor op betere betrekkingen met het Westen en een betere economische situatie.

De Amerikaanse regering verwelkomde de toenadering van Khatami. In een toespraak enkele dagen voor de aftrap bedankte de Amerikaanse president Bill Clinton Khatami en sprak hij het verlangen uit dat de wedstrijd 'de vervreemding

tussen onze naties' zou beëindigen. Ook de Amerikaanse minister van Buitenlandse Zaken Madeleine Albright riep op tot normalisering van de relatie.

'De Amerikaanse regering probeerde de wedstrijd net als Richard Nixon uit te spelen als variant op de pingpongdiplomatie,' vertelt Jafari. 'Die was begin jaren zeventig succesvol in het verbeteren van de verhouding tussen China en de VS. De twee landen wisselden de nationale tafeltennisteam uit en dat maakte de weg vrij voor Nixons bezoek aan China in 1972.' Op hun beurt wilden de Iraniërs volgens Jafari laten zien dat hun cultuur ook iets goeds te bieden had, dat ze sportief waren en onderdeel van de wereldgemeenschap.

De 'grote satan'

Kort voor de wedstrijd brak grote verontwaardiging uit toen een Frans televisiekanaal de film *Not Without My Daughter* uitzond. Jafari: 'De film gaat over een Amerikaanse vrouw die met haar Iraanse

De Amerikaanse middenvelder Cobi Jones krijgt bloemen van de Iraniërs.

President Mohammed Khatami van Iran geeft een interview aan de Amerikaanse nieuwszender CNN, 7 januari 1998.

man en dochter direct na de revolutie afreist naar Iran en door haar man gedwongen wordt in het land te blijven. Iraniërs worden in de film als barbaars en gewelddadig neergezet, zelfs hun tafelmannen worden in het belachelijke getrokken. De Iraanse regering stond op haar achterste benen en eiste excuses van de Franse regering. Er werd zelfs met terugtrekking van het Iraanse voetbalteam bedreigd.'

Terwijl de Iraanse hervormers een positief verhaal van de wedstrijd wilden maken, gaven de hardliners er een andere draai aan. 'Voor hen ging het om het verslaan van de "grote satan", alsof het een herhaling van de Iraanse Revolutie was. De wedstrijd was dus ook binnen Iran zelf sterk gepolitiseerd. Khatami realiseerde zich dat hij niet te ver kon gaan in zijn toenadering tot de Amerikanen, want dan zouden hardliners zijn regering weleens kunnen destabiliseren.' Voor de voetballers deed het politieke aspect er niet zo

Mohammed Khatami wint op 23 mei 1997 de presidentsverkiezingen. Hij zoekt de dialoog met Washington.

toe. 'Er lag veel druk op ons, iedereen leek aandacht te hebben voor het politieke aspect van de wedstrijd,' zegt Mehdi Mahdavia, maker van het tweede Iraanse doelpunt, nu terugkijkend tegen *Historisch Nieuwsblad*. 'Met het oog op de problemen tussen de twee landen wilde het Iraanse volk dat we de wedstrijd zouden winnen, of in ieder geval niet zouden verliezen. Maar voor ons ging het vooral om het sportieve aspect.' De coach van het Iraanse team, Jalal Talebi, was duidelijk. Tegen de *New York Times* zei hij destijds: 'Ik ben geen politieke man, ik ben een sportman. We zijn hier gekomen om iedereen te laten zien dat er geen problemen zijn tussen de mensen uit twee landen.' De Iraanse spits Khodadad Azizi was de enige die zich wat scherper

'Voor het eerst sinds de revolutie van 1979 keek de wereld positief naar Iran'

uitsprak. Volgens hem was het Iraanse team het aan de families van de martelaren – de gesneuvelde Iraniërs in de oorlog met Irak – verplicht om te winnen. De aanloop naar de wedstrijd beleefden de Iraanse spelers alsof ze in een tunnel zaten, vertelt Mahdavia. 'We waren zo gefocust op de wedstrijd dat we niets anders meekregen, al kan ik me wel herinneren dat *Not Without My Daughter* werd uitgezonden. Dat veranderde weinig aan onze instelling: we wilden gewoon een potje voetbal spelen en de wedstrijd winnen.'

Scherpschutters

Sportjournalist Jafereh, die voor zijn documentaire met verschillende Amerikaanse spelers sprak, denkt dat bij het Amerikaanse team ook vooral het voetbal telde. 'Door allerlei persoonlijke perikelen was het een chaos in het team en was de sfeer niet opperbest. Het was voor de Amerikanen een wedstrijd zoals alle andere.' Middenvelder Tab Ramos werd voor de wedstrijd door de *New York Times* gevraagd naar de politieke ondertoon van de wedstrijd. 'Daar maken we ons niet echt druk om,' antwoordde hij. 'Ik denk dat het voor hen belangrijker is dan voor ons. Ik heb nog niemand horen zeggen: laten we Iran verslaan, laten we het voor Bill Clinton doen.'

Op de wedstrijddag was de sfeer tussen de fans van beide landen uitstekend: ze »

vierden samen feest. Maar bij wereldvoetbalbond FIFA was er nog een crisismoment, vertelt de Iraanse FIFA-beambte Mehrdad Masoudi in de documentaire van Jafereh. Het Iraanse regime wilde niet meewerken aan de manier waarop voetbalteams elkaar op het WK normaal gesproken voor een wedstrijd begroetten. Volgens de gebruikelijke procedure zou het Amerikaanse team – dat op papier een thuiswedstrijd speelde omdat het als eerste uit de lotingspot was gekomen – zich als eerste in een rij op het veld opstellen, waarna de Iraanse spelers langs hen zouden lopen om hen een hand te geven. ‘Iemand in Iran vond dat niet kunnen en een vernedering voor het land op televisie,’ vertelt Masoudi in de documentaire – waarschijnlijk was dat grootayatollah Khamenei. De oplossing was om de teams samen het veld op te laten komen en een gezamenlijke teamfoto te maken. En zo geschiedde. Onder luid gejuich en met de armen over elkaars schouders poseerden de twee elftallen voor de mondiale pers. Even daarvoor hadden de Iraanse spelers witte bloemen overhandigd aan hun tegenstanders. ‘Door de gezamenlijke foto verdwenen in één keer alle spanningen,’ zegt Mahdavia. Beide teams gingen vol voor de winst, maar de sfeer tussen de spelers bleef goed. Na het laatste fluitsignaal wisselden ze hun shirts uit. Buiten de lijnen was het onrustiger geweest. Niet alleen moest het Amerikaanse team het gehele toernooi zwaar bewaakt worden, omdat terreurorganisatie Al Qaida dreigde met een aanslag. Ook zaten er op de tribune duizenden aanhangers van Maryam Rajavi, de leider van de Iraanse Volksmoedjahedien, een verzetsbeweging die het regime ten val wil brengen en die door zowel Iran als de Verenigde Staten als terroristische groep was bestempeld. In de loop van de wedstrijd begonnen aanhangers van Rajavi met vlaggen te zwaaien en haalden ze

Aanhangers van Maryam Rajavi, de leider van de verzetsbeweging van de Iraanse Volksmoedjahedien, verhogen de spanning in het stadion.

T-shirts met de beeltenis van hun leider tevoorschijn. De FIFA droeg cameramensen op de tafereel niet in beeld te brengen en er verschenen voor de zekerheid scherpschutters rondom het stadion. Toen Iran in de rust op voorsprong stond, maakten Rajavi-aanhangers zich op het veld te bestormen, omdat ze niet wilden dat het Iraanse regime goede sier zou

maken met een overwinning. Maar Masoudi kreeg er lucht van, vertelt hij in de documentaire, en seinde de beveiliging in. Net voor het begin van de tweede helft kwam de Franse oproerpolitie het veld op om een escalatie te voorkomen. Volgens de Iraanse doelpuntenmaker Mahdavia kregen de spelers niets mee van de spanningen buiten de lijnen. De wedstrijd bracht de spelers, de fans en de twee regeringen vooral dicht bij elkaar.

Omsingeld

In september 1998 ontmoetten Albright en de Iraanse onderminister van Buitenlandse Zaken elkaar – de hoogste politieke ontmoeting sinds de revolutie. Twee jaar later noemde Albright de rol van

Met de armen over elkaars schouders poseren de twee elftallen voor de pers

Een markthandelaar verkoopt shirts met de portretten van Iraanse spelers. Teheran, 11 juni 1998.

Amerika in de val van Mossadeq in 1953 ‘jammerlijk kortzichtig’ (zie het artikel dat begint op pagina 2). In januari 2000 troffen de twee nationale voetbalteams elkaar weer, ook weer met het doel de band tussen de landen te verbeteren. Voor de camera van de BBC stelde FIFA-beambte Masoudi dat deze wedstrijd in veel opzichten belangrijker was dan de wedstrijd op het WK, omdat het een vriendschappelijke wedstrijd betrof die om samenwerking van beide partijen vroeg. Dat had nogal wat voeten in de aarde, onder meer vanwege de angst voor aanslagen. ‘De wedstrijd in 2000 kon alleen plaatsvinden omdat die in Frankrijk een succes was,’ verduidelijkte Masoudi bij de BBC. Na negentig minuten was het in Pasadena 1-1. Doelpuntenmakers waren (weer) Mehdi Mahdavia en Chris Armas. Het bleef uiteindelijk bij een tijdelijke dooi tussen de landen. Na de aanslag op de Twin Towers, de Amerikaanse inval in Afghanistan en de befaamde toespraak van Bill Clintons opvolger George W. Bush in 2002 over de ‘as van het kwaad’ – waarvan Iran volgens hem deel uitmaakte – ging het de verkeerde kant op. Dat kwam ook door interne Iraanse krachten, stelt historicus Jafari. ‘De hardliners van Khamenei deden alles om de hervormers tegen te werken. Zij zaten niet op toenadering met de Verenigde Staten te wachten. Iran raakte omsingeld

door Amerikaanse soldaten – zij bezetten zowel oosterbuur Afghanistan als westerbuur Irak – en volgens de Amerikaanse vicepresident Dick Cheney was Iran daarna aan de beurt. Je kunt begrijpen dat de conservatieve en militaire top in Iran dacht: experimenten met hervormers en voetbaldiplomatie? Daar gaan we een einde aan maken.’ «

— *Laurens Bluekens is journalist.*

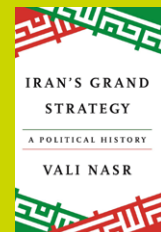

Iraanse spelers vieren de overwinning.

Meer weten

The Great Game: Iran vs USA (2018) is een documentaire van de BBC, geproduceerd door Pooria Jafereh.

Iran's Grand Strategy (2025) door Vali Nasr behandelt in brede zin het buitenlandse beleid van Iran vanaf 1979.

An oral history of USA-Iran at the 1998 World Cup (2022) is een documentaire van Jeff Carlisle en Kyle Bonagura voor ESPN.